

առաջացել են նորանոր կարիքներ. հարկաւոր է դպրոցների և ճեմարանի համար մշակել նոր կանոնադրութիւն և ծրագիր, այլ և քննութեան ենթարկել Թիֆլիզի ուսումնական յանձնաժողովի կազմած ծրագիրը՝ ծխական դպրոցների համար:

Ժողովականներն երկար վիճարանութիւններից զալիս են հետեւեալ եզրակացութեան. անհրաժեշտ է մայիս ամսի սկզբներին սբ. Էջմիածնում դպրոցական համագումար հրաւիրել՝ ճեմարանի, թեմական և ծխական դպրոցների համար կանոնադրութիւն և ծրագիր մշակելու համար. համագումարին ընտրութեամբ պէտք է մասնակցեն սուրբ Էջմիածնի միաբանութեան, թեմական և ծխական դպրոցների ուսուցչական խմբերի և հոգաբարձութիւնների ու հայաշատ քաղաքների պատգամաւորները. առանձնապէս կը հրաւիրուեն նաև դպրոցական գործին հմուտ և այդ ասպարիզում երկար ծառայած մարդիկ:

Դպրոցական կանոնադրութիւնների ու ծրագիրների մշակութեան գործն արդէն հասունացած խնդիր լինելով, սրտանց կարելի է ողջունել սբ. Էջմիածնի ձեռնբեցութիւնը՝ համագումար կազմելու վերաբերմամբ. պատգամաւորները թող լինեն ընտրովի և հրաւիրուած, միայն ի սէր մեր դպրոցական գործի, դպրոցների հետ առնչութիւն, գործի մասին հասկացողութիւն չունեցող և անտեղեակ մարդիկ չլինեն համաժողովում. դրանք միայն խանգարում են պարագմունքը և արգելք լինում կանոնաւոր գործ առաջ տանելուն:

Սակայն... մարտի 3-ին տեղի ունեցած վճիռների մասին միայն լրագիրների մասնաւոր թղթակիցները հաղորդեցին. ահա մարտը վերջանում է և դեռ ևս ոչ մի պաշտօնական տեղեկութիւն չունինք՝ թէ արդեօք ճիշտ էր լրագիրների հաղորդածը. ոչ մի կարգադրութիւն չի եղել հոգևոր իշխանութեան կողմից: Ինչհիւ. չէ՞ որ ցանկալի էր, որ դպրոցական հաստատութիւնները ձեռնունայն պատգամաւորներ չուղարկէին Էջմիածին, այլ պատրաստի մշակուած հայեացքներով ու ծրագիրներով. Թրք և ինչպէս նախապատրաստուեն դրանք, երբ ոչ մի կարգադրութիւն, նոյն իսկ լոկ պաշտօնական տեղեկութիւն էլ չի տրոււմ դրանց: Էլ ինչիւ են դանդաղում. չէ՞ որ ընդամենը մի ամիս է մնում մինչև մայիս ամիսը. գուցէ նորից միտքը փոխեց հոգևոր վարչութիւնը...

Գարնան հովերն աշխուժութիւն, շարժունութիւն և վճռականութիւն ներշնչեցին նաև մեր դպրոցական պատա-

նրենքին. նրանք էլ վերջապէս հրապարակ հանեցին իրենց արտի իղձերն ու ցանկութիւնները և դրա հետ միասին իրենց խռականութեան, հեռատեսութեան և զարգացման չափը ցոյց տուին իրենց դպրոցի պատերից դուրս, ամբողջ հայ հասարակութեանը. հետեանքը՝ խորին հիասթափութիւն... Արդեօք յանցաւորը պատանի աշակերտներն են. ոչ, հազար տնգամ ոչ. դպրոցներն են մեղաւորը-մասամբ: Այս մտաւոր անանկութեան յանցանքի ամենից մեծ բաժինն ընկնում է ժամանակակից հասարակութեան, շրջապատող մթնոլորտի վրայ:

Երևանի թեմական դպրանոցի աշակերտների գործադուլին հետևեցին Ղարաբաղի թեմական դպրանոցի աշակերտների պահանջները և վերջապէս նաև Թիֆլիզի Ներսիսեան դպրանոցի, մեր ամենահին դպրոցական հաստատութեան աշակերտների դասադուլը: Երևանի և Շուշուայ թեմական դպրոցների ղեկքերը մեր մամուլի մեծամասնութիւնը դատապարտեց՝ իբրև հետևանք այդ դպրոցներում իշխող «տիրացուական» կրթութեան, յետադիմական ուղղութեան պատկանող վարիչներին և այլն փնդը Աստուծոյ, Ներսիսեան դպրոցի մասին նոյնը չեն կարող ասել. տասնհակ տարուց աւելի է, որ դրպրոցը ղեկավարւում է ազատամիտ և յառաջադէմ հոգաբարձութիւններով և Սաղաթելեան-Բալաղեան-Մալխասեան ազատամիտ տեսուչներով: Ինչո՞ւ նոյն երեկոյթը կրկնուեց այստեղ միւս դպրոցների աշակերտները զոնէ իրենց հասկացողութեան չափ՝ սխալ թէ ուղիղ պահանջներ դրին դպրոցի կանոնադրութեան և ծրագրի վերաբերմամբ. իսկ ինչի՞ համար դասադուլ արին Ներսիսեան դպրոցի Սաղաթելեան-Բալաղեան-Մալխասեան ազատամիտ տրիօ վարչութեան կրթած աշակերտները. մի մեծ բարոյական դադափարի համար. ինչպէս որ վայել է սխալ հասկացուած ազատամտութեանը, նրանք մեծ զայրոյթով աջադատական հանդիսացան... ամօթ է մինչև անգամ ասելը...:

Արդեօք աշխարհիս երեսին մի դպրոց կգտնուի, որ արանից աւելի ողջալի դրուլեան մէջ լինի...: Ո՞վ է մեղաւորը, մի՞թէ այդ անփորձ պատանիները...: Ոչ. յանցաւոր են դպրոցական գործին անտեղեակ, ապաշնորհ և միայն իրենց մասին մտածող վարչութիւնները, որ փոխանակ աշակերտների դաստիարակութեան մասին հոգալու և այդ գործին սրբաանց նուիրելու՝ էժանագին ազատամտութեան ետևից են ընկնում և այդպիսով միայն ուղոււմ յարգանք վայելել...:

Առաջ բերենք նաև Շուշուայ թեմական դպրոցի աշակերտներին պահանջները:

1. Դպրոցը զատել միանգամայն կղերականութեան հակոդութիւնից և հովանաւորութիւնից, դարձնել նրան զուտ ժողովրդական հաստատութիւն, տեղական (դպրոցական) ներքին տմենալայն ինքնավարութեամբ:

Ծանօթ. Ի հարկէ մանկավարժական ժողովը և աշակերտութիւնը կապ պահպանելով ուրիշ քաղաքների հայ դպրոցների մանկավարժական ժողովների և աշակերտութեան հետ:

2. Դպրոցը դասել տալ պետական միջնակարգ դպրոցների շարքը, իրաւական տեսակէտից՝ համալսարան ընդունելու համար:

3. Հիմնել եօթերորդ՝ իբրև լրացուցիչ դասարան:

4. Աշխարհաբարը տիրող լինի բոլոր դասարաններում, իսկ գրաբարը աւանդել իբրև կլասիկ լեզու Ս. դասարանից:

5. Ռուսաց լեզուն կանոնաւոր հիմքերի վրայ դնել. յաճախ տալ հայերէն և ռուսերէն շարադրութիւններ, որպէսզի աշակերտներն ընտելանան երկու լեզուներով կանոնաւոր գրելուն:

Գերմաներէնը սկսել Բ. դասարանից, որուած կանոնաւոր հիմքերի վրայ:

Ֆրանսերէնն անցնել Դ-րդ դասարանից, իբրև լեզուական ծանօթութիւն: Լեզուները շարունակուեն 7-րդում:

6. Հայոց հին գրականութիւնը համառօտ անցնել Ս-րդ դասարանում, իսկ Զ-րդում նորագոյն գրականութիւնը. Զ-րդ դասարանում անցնել ռուսաց գրականութիւն:

7. Հայոց հինն միջին դարերի քննական պատմութիւնն անցնել Ս-րդում: Նոր և նորագոյն դարերինը Զ-րդում և հիմնուելիք Է-րդում:

Ռուսաց պատմութիւնը չաւանդել լոկ իբրև առասպելական կամ չոր նիւթ՝ դէպքերի ժողովածու, դնել կանոնաւոր հիմքերի վրայ: Անցնել նաև Ռուսաստանի 19-րդ դարի քաղաքական շարժումների մասին: Պատմական առարկաները շարունակել Է-րդում:

8. Կրօնական առարկաները կրճատել մինչև Ս. դասարան, իսկ Ս.-րդում և Զ.-րդում Քրիստոնէական վարդապետութիւնը աւանդել իբրև փիլիսոփայական առարկայ:

Սկեզեցական պատմութիւնը համառօտ անցնել Հայոց պատմութեան հետ:

Սրբազան պատմութիւնները (հին և նոր ուխտ) համառօտ անցնել ընդհանուր պատմութեան հետ Դ.-րդ դասարանում:

9. Բուսաբանութիւն և հանքաբանութիւն Գ.-ըդում: Գիմիա Դ.-ըդում. Հոգեբանութիւնը և մանկավարժութիւնն (տեսական և գործնական) ընդարձակ կերպով անցնել Զ.-ըդում և Է.-ըդում: Բնագիտութիւնն անցնել նաև Է.-ըդում:

Է.-ըդ դասարանում ծանօթացնել քաղաքատնտեսութեան և քաղաքակրթութեան պատմութեան հետ:

Մաթեմատիկան ամբողջովին անցնել. մտցնել եռանկիւնաչափութիւն, երկրաչափական գծագրութիւն բարձր պատարաններում:

10. Հոգաբարձուներն ընտրուին ինտելիգենտ և ձեռնհաս մարդիկ ժողովրդի ձայնաւութեամբ և աշակերտութեան մասնակցութեամբ,

Հոգաբարձութեան պաշտօնն է.

I. Վարել դպրոցի նիւթական բոլոր գործերը:

II. Ամեն տարի ներկայացնել նիւթական հաշիւ ժողովրդի ներկայութեամբ:

III. Հրաւիրել աշխարհական տեսուչ աշակերտների մասնակցութեամբ:

IV. Հրաւիրել ուսուցիչներ տեսչի համաձայնութեամբ և աշակերտութեան մասնակցութեամբ:

11. Ուսուցիչները լինին մասնագէտներ:

Ուսուցիչները կանգնած լինին իրանց կոչման բարձրութեան վրայ և վերացնել բռնապետական վերաբերմունքը դէպի աշակերտները:

Ուսուցչական կազմը լուծուի միւս տարուանից և կայանան ընտրութիւններ վերոյիշեալ կանոնների համաձայն:

12. Աշակերտական ընկերական դատական մարմինը մանկավարժական ժողովից իրաւական համարուի. աշակերտութեան ընթացքի մասին յանձնառու է նաև ընկերական դատական մարմինը:

Դպրոցի տեսուչը և մանկավարժական ժողովը իրաւունք չունենան որ և է աշակերտ արձակել առանց ընկ. դատական մարմնի համաձայնութեան:

13. Վերացնել թուաշանները. ուսուցիչը միայն յուշանշաններ նշանակէ իր համար աշակերտի որ և է առարկայի մէջ առաջագիմութեան մասին, իսկ դասարանի դաստիարակը երկամասեակի վերջին պարտաւոր է յայտնել աշակերտին նրա որ և է առարկայի թուութեան մասին, իսկ մինչև Բ. դասարան նաև ծնողներին. ուսուցիչները պարտաւոր են աշակերտի թոյլ առարկաների մասին հոգալ, գլխաւորապէս ցածր դասարաններում:

Վերացնել թուանշանային ատեստատը և լինին միատեսակ վկայականներ:

Գննութիւն լինի միայն վերջին (7-րդ) դասարանում գլխաւոր առարկաներից:

14. Իսպառ վերացնել նկատողութեան ցուցակները:

15. Յաճախ կազմել գրական երեկոյթներ. ուր պէտք է մասնակցութիւն ունենան, ոչ միայն աշակերտները, այլ և ուսուցիչները, դասախօսելու ժամանակակից հարցերի մասին, հեռու միայն կուսակցական հողից:

16. Ճոխացնել գրադարանը գիտական գրքերով: Հիմնել ընթերցարան, ստանալ յառաջադէմ ուղղութեան լրագիրներ:

17. Վերացնել վանազան սրբերի տօներին աշակերտներին եկեղեցի տանելը և հանդիսաւոր կերպով տօնել միայն Վարդանանց ու Վահագնաւ Հայրիկի (Երբև հայ հեղափոխութեան նախակարապետներից մէկի) տօնը:

Երգչական խումբը երգէ եկեղեցում միայն անհրաժեշտ դէպքերում:

18. Հոգ տանել աշակերտների առողջութեան մասին. մտցնել առողջապահական դասեր և հիմնել մարմնամարզարաններ:

19. Իպրոցի դահլիճը և սենեակների մէկը (աշակերտական ժողովների համար) դնել աշակերտների տրամադրութեան տակ:

Սրանք են ահա քաջ, հայրենասէր զարաբաղցի միլիթների այժմեան գահաձ սերունդների մեծադորդ պահանջները. արդեօք այս չէ՞ նշանակում մեր ձեռքով մեր տունը քանդել. արդեօք շուշեցիներն այլ ևս չեն տեսնում իրենց հրդեհուած տըները, աւերուած, քանդուած օջաղները, որ կարծում են թէ արդէն ամեն ազատութիւն ստացել ենք, ալ ևս ոչ մի երկիւղ չկայ և կարող ենք անել այն ամենը, ինչ որ քէֆներս տայ. անհեռատեսութիւնը պատանեկութեան բաժինն է, բայց...:

Գարունը բարերար ազդեցութիւն ունեցաւ նաև մեր ընկերութիւնների վրայ. Թիֆլիզի բարեգործական ընկերութիւնը ցանկալով դուրս գալ իւր այժմեան նեղ շրջանից՝ որոշեց վերականգնել նախկին Վոլկասեան բարեգործական ընկերութիւնը և դիմեց պատշաճաւոր իշխանութեան թոյլտուութիւնը խնդրելու. յաջողութիւն ենք ցանկանում: Սակայն միթէ ընկերութեան անունը պէտք է մեծ լինի, որ վարչութիւնը գործ շինի, հասարակութեան մէջ հետաքրքրութիւն գարթեցնէ. թնչ դրութեան մէջ է այդ ընկերութեան ճաշարանը, որ բռնոցը: